

Kaligrafija

Kranj, 19.4.2008

V tej moderni računalniški dobi, kaligrafija ni prav nič zapostavljena, ravno nasprotno. Počasi a zagotovo, si vse bolj utira zasluženost mesto v svetu umetnosti. Najprej pri ljudeh, ki so jo spoznali, ki jim je segla v srce, in jim je mar zanjo. Ti se zavedajo koliko je vredna lepo napisana čestitka, priznanje, rodbina in še vse kaj drugega. Vedo, da s tem ko podarjajo kaligrafsko delo, pokažejo tudi svojo osebno kulturo.

Lepota črk, ki napolni prazen list papirja prevzame še tako neobčutljivega opazovalca. Vzame mu dih in ga popelje v starodavni svet iluminiranih kodeksov, ki so stoletja nastajali pod rokami izkušenih pisarjev.

Kaj je kaligrafija?

Kaligrafija je umetnost lepega pisanja. Sama beseda izhaja iz grščine (calligraphia) in dobesedno pomeni lepo pisanje.

Današnja Kaligrafija je mešanica stilov, tehnik in pisav. Je združevanje različnih slikarskih prvin, od akvarela, olja, oglja, pastelov pa do graviranja in zlatenja na enem izdelku. Kaligrafija ima tako vse lastnosti, ki jih najdemo pri sliki: kompozicijo, teksturo, obliko in likovni izraz.

Poigrava se z različnostjo, ki jo lahko ustvari kaligrafsko pero v povezavi z barvami in različnimi orodji - od preprostega k zahtevnemu, od črno belega k barvnemu, od starega k modernemu..

Sodobna kaligrafija je umetniško raziskovanje in ustvarjanje iz skupne evropske dediščine, ki črpa iz zapuščine bogate zbirke kaligrafskih in iluminiranih knjig.

Zgodovina in razvoj pisave:

Že dvajset tisoč let pr.n.št., v času paleolitika, so v kraški jami Lascaux (j. Francija) nastale stenske slikarije, ki so se ohranile vse do današnjih dni. Šestnajst tisoč let pa je moralo miniti, da se je pričela prečudovita zgodba o pisavi.

» Medtem ko se ljudje že milijon let rojevajo in umirajo, pišejo šele šest tisoč let. »

Etiemble

MEZOPOTAMIJA

Zgodba o pisavi se začne v Mezopotamiji. To območje je bilo med šestim in prvim tisočletjem pr.n.št. razdeljeno na Sumersko (na J) in Akadsko državo (na S). Najstarejši znani pisni zapis je iz 4. tisočletja pr.n.št. – TABLICA IZ URUKA, na kateri so razbrali računski zapis.

Razvili so PIKTOGRAME, ki predstavljajo določen predmet ali bitje, s povezovanjem le teh pa so izrazili celo misli. 2900 let pr.n.št. so piktogrami izginili in pojavil se je KLINOPIS. Ime je dobil po značilni obliki znakov, ki so bili podobni klinom.

Klinopis se je uveljavil šele, ko so Akadci zavladali nad vso Mezopotamijo (2000 let pr.n.št.). Pisava je pomenila privilegij in oblast, saj pisanje in branje klinopisa ni bilo preprosto. Tako so bili pisarji včasih vplivnejši od nepismenih dvorjanov ali celo od samega vladarja.

EGIPT

Medtem, ko se je v Mezopotamiji razvijala klinopisna pisava, so se v Egiptu pojavili HIEROGLIFI (v prevodu; pisava bogov). Prikazovali so poenostavljene podobe človeka, živali, rastlin in so v nasprotju s klinopisom prav lepi in očarljivi.

Pisavo so enako kot v Mezopotamiji, uporabljali v računovodstvu, vzpostavitvi pravnih pravil in celo za književnost! Iz rastline Cyperos Papyrus, ki je rasla v močvirjih delte Nila, so izdelovali stvari za vsakdanjo uporabo (vrvi, sandale, jadra...) iz njenih vlaknatih stebel pa so izdelovali pisno podlago, ki je prinesla pravo revolucijo na področju pisanja- PAPIRUS.

Nanj so pisali s trsteno paličico, ki je imela kovano ali prirezano konico, za črnilo pa so uporabljali sajasti prah, vodo in utrjevalec- gumiarabikum. Najdaljši zvitek, ki se je ohranil, meri kar dolgih štirideset metrov!

Papirus so izvažali v celo Sredozemlje in tako je kmalu dosegel vrtoglave cene. Hierogliffe so vklesovali v kamen, pisali pa so tudi na cenejše apnenčaste kamne, keramiko in celo na obdelane živalske kože. Te so bile še dražje kot sam papirus, zato so nanj pisali samo najdragocenejša besedila.

KITAJCI

Prav na drugi strani sveta so okrog dva tisoč let pr.n.št. Kitajci izumili pisavo, ki jo skoraj nespremenjeno, pišejo in berejo še danes. Zgodba o pisavi se je skoraj pri vseh ljudeh pričela enako- z risbami in piktogrami, ki pa so se najbolj ohranili prav v KITAJSKIH PISMENKAH. Prav ta dih preteklosti daje kaligrafiji te pisave čarobne razsežnosti.

Kitajci so prvi izumili PAPIR. Po pisnem izročilu je CAI LUN, dvorjan kitajskega cesarja, iznašel papir okoli leta 105, novejša raziskava pa kažejo, da so ga odkrili že leta 49 pr.n.št.

FENIČANI

Torej, če povzamemo; klinopisi, hieroglifi in kitajske pismenke, imajo skupno to, da so sestavljene iz celih besed ali zlogov, za kar je potrebno poznavanje velikega števila posameznih znakov ali pismenk. Medtem ko pri ČRKOPISU lahko zapišemo s tridesetimi znaki takorekoč vse, kar mislimo in čutimo.

»Začetniki » črkopisa- Feničani so bili trgovci in pomorščaki in tako so ga začeli širiti po vsem vshodnem sredozemlju. V 8. stoletju pr.n.št. je na mestu današnje Sirije nastal »aramejski črkopis« (zelo podoben feničanskemu), v katerem so bile napisane nekatere knjige Stare zaveze. Večji del pa

je bil napisan v hebrejščini. Vsi ti črkopisi so vsebovali le soglasnike, saj so samoglasniki igrali le majhno vlogo v jeziku in jih je bralec moral dodajati med branjem.

GRKI

Torej, ko so si delček aramejske pisave izposodili Grki, so si jo priredili in dodali nekaj samoglasnikov. Za pisno podlago so uporabljali papirus, voščene tablice ali cenejšo keramiko. Voščene tablice, kot že samo ime pove, so bile prekrte s tanko plastjo voska, na katerega so pisali s šilom ali črtalniki- gr. Stylus.

V 5. in 4. stoletju pr.n.št. je v GRŠKEM ČRKOPISU nastala ena najčudovitejših in najbogatejših književnosti vseh časov.

Iz grške pisave so nastale zelo zapletene pisave in verjetno tudi RIMSKA ABECEDA, ki je najverjetneje prednica naše pisave.

RIMLJANI

Okrog 3. stoletja pr.n.št. se je oblikoval LATINSKI ČRKOPIS. Rimljani so tako kot grki uporabljali VELIKE ČRKE za vklesovanje v kamen, male pa na drugih pisnih podlagah.

Pisava: ANTIČNA KVADRATIKA

Skozi vsa stoletja pa so za inicialke uporabljali ANTIČNO KVADRATIKO.

Iz RIMSKE PISAVE sta čez čas nastali »nova običajna pisava« in uniciala, ki sta se razširili na vse dele tedanje Evrope poseljene z Rimljani (do leta 1000). Skozi stoletja se je torej pisalo le v latinici in šele okrog 9. stoletja so začeli uporabljati tudi ljudske jezike.

Pisava: UNICIALA

Sprva so menihi uporabljali črke iz rimskega časa; MAJUSKULNO KURZIVO- UNICIALO, POLUNICIALO in RIMSKO KAPITOLO.

unciala

Pisava: POLUNCIALA

Pisava: RUSTIKA

Pisne podlage:

PAPIRUSNI ZVITKI

Sprva so pisarji prepisovali na papirusne zvitke- lat. VOLUMEN, toda ti so bili zelo dragi, občutljivi in lahko so jih popisali le po eni strani. Med drugim je bilo iskanje besedil na zvitkih težavno delo.

PERGAMENT

Umetnost iluminacije- okraševanja se ne bi nikoli tako razvila in razširila, če ne bi prišla v rabo nova pisna podlaga- pergament. VELIN (fr.- veau- tele), ki so ga izdelovali iz telečje kože, je veljal za najboljšega, ker ni vpiljal črnila in je najboljše ohranjal barvo.

Pergament naj bi iznašli v Mali Aziji predvsem zato, ker so se Egipčani (v 2. stol. pr.n.št.) uprli izvažati papirus v Pergamon- glavno mesto male Azije. Tako so se morali zateči k novi pisni podlagi, ki je dobila po tem mestu tudi ime. Toda, kot smo že omenili, so Egipčani pergament uporabljali že davno prej; za najdragocenejša besedila.

Pergament je pomenil veliko spremembo v svetu pisave, saj je zamenjal nepraktične papirusne zvitke. Pergamentne liste so lahko šivali in prepogibali. Tako je nastala prva knjiga- RIMSKI KODEKS.

Pisni pripomočki:

Pripomočki za pisanje so se skozi stoletja razlikovali in postopoma razvijali do današnje moderne tehnologije peres. Prvi so bili v rabi ČRTALNIKI (lat. Stilus), s katerimi so pisali črke v vosek, pozneje pa so bila peresa izdelana iz TRSTA, z novo pisno podlago- pergamentom, pa so prišla v uporabo GOSJA PERESA, ki so omogočala nove razsežnosti v obliki in kakovosti. Šele od 19. Stoletja pa so začeli uporabljati peresa s konico iz prožnega JEKLA, ZLATA ali ZLITIN PLATINE z natančno izdelano konico.

Cesarstvo Karla Velikega:

Pisava: KAROLINA

Ko je Karl Veliki leta 768 vzpostavil cesarstvo, se je pričela nova kulturna in politična moč. S tem se je pokazala potreba po stilni in enotni pisavi in tako se pričlenja zgodba o razcvetu prečudovite umetnosti lepomisja.

Na dvoru je ustanovil SKRIPTORIJI- pisalnice in celo šole, kjer so se učili umetnosti lepomisja. Tako je že od 9. oziroma 10. stoletja imela vsaka opatija in samostan svoj skriptorij, kjer so menihi prepisovali, krasili in vezali MANUSKRIPTE- rokopise.

Pisali so z enakomerno ošiljenim gosjim peresom in v različnih pisavah. Najzahtevnejša dela, ki so jih naročala plemstvo in duhovščina, so izdelali najboljši kaligrafi, medtem ko je bilo krašenje delo iluminatorjev in miniaturov. Poleg zlatenja inicialk- velikih začetnic, so risali tudi razne cvetlice, podobe ljudi in pokrajine.

In kot zanimivost; celo sam Karel Veliki se je uril v lepomisju in ukazal, da morajo biti prepisi kar se da skrbno prepisani in seveda po najbolj avtentičnih virih, saj je v preteklosti nastalo preveč prepisov z napakami.

Tako karolinški rokopisi nosijo podpis:

»EX- AUTHENTICO LIBRO«,

s čimer so zagotovili prepis brez napak.

Večji del pa so bili skriptoriji v SAMOSTANIH. Namenjeni so bili za prepisovanje rokopisov. Najbolj znani so bili v Ausburgu, Strassburgu, Pragi... Posebno znana šola je bila v ACHNU. Tako je kaligrafija preživela mračno dobo s prepisovanjem in okrašenimi rokopisi, ki so jih ustvarjali prav menihi. Uporabljali so rimsko kapitolo in unicialo, postopoma pa se je razvijala KAROLINA in je postala vzor pisave za tedanje celotno Evropo. Njene črke so še danes v rabi kot male tiskarske črke.

Kaligrafija postane obrt:

Okrog 12. stoletja je lepomisje, ki je bilo skoraj tisoč let monopol duhovščine, postalo posvetno opravilo. Pisarji so se organizirali v cehe, a povpraševanju so obrtniki komaj zadostili. Pisali so uradne dokumente in knjige, postopoma pa so začela nastajati dela iz področja filozofije, matematike, astronomije in književnosti. Kasneje pa tudi priročniki vseh vrst.

V 12. in 13. stoletju so bile ustanovljene prve posvetne univerze, v njihovi bližini pa cehi pisarjev, ki so prepisovali avtorizirana besedila. Seveda pa so si to lahko privoščili le premožnejši študenti.

Združeni obrtniki so nadzirali tudi učenje novincev, ki so od začetka le risali črte in pripravljali barve. Šolanje je trajalo dolgih sedem let. V zadnjem delu je učenec izdeloval umetniško delo, ki so ga ocenili mojster in družabniki. Če so menili, da delo obvlada, je dobil naslov samostojnega pisarja. Tako je lahko začel na svoje, toda moral se je umakniti daleč od svojega mojstra, da mu ne bi bil za tekmeča.

Pisave:

GOTICA TEKSTURA, GOTICA FRAKTURA, GOTICA BATARDA, ROTUNDA

Večni boji za nadvlado in gospodovanje med vladarji evropskih držav, ter cerkvijo in papežem, so pomenili konec enotnosti cerkve in države. Različne vrednote nove dobe – GOTIKE, so začele dobivati nov učinek. Izobrazba je postala dosegljiva za višje in srednje razrede, če so ji le želeli slediti. Nove potrebe družbe so tako prinesle tudi spremembo stila pisanja.

Z naraščajočo željo po knjigah, so morali pisarji pisati vedno hitreje, toda s čim manjšo porabo pergamenta. Odkrili so, da lahko pospešijo pisanje z uporabo ostrejših linij v zavojih črk, s stiskanjem le teh pa pridobijo ogromno prostora. Ti zgodnji poizkusi GOTICE so se začeli v začetku 11. stoletja in se nadaljevali do konca 12. stoletja.

Sčasoma so pisarji ugotovili, da lahko še bolj stiskajo črke in poostrijo zavoje in tako so v začetku 13. stoletja ustvarili GOTICO TEKSTURA.

Tekstura v splošnem pomeni večino kaligrafskih oblik kateregakoli pisanja, torej – nasprotno od kurzive (ležeče in nagnjene črke). Tekstura je bila posebej razširjena v severnih deželah med 13. in 16. stoletjem. Z gotico se je pojavila tudi pika na i, ki je bila nepogrešljiva v razlikovanju črk i, n in m.

Poleg knjižne gotice (Tekstura), se je za vsakdanjo rabo uveljavila tudi GOTSKA KURZIVA, ki se je najdlje obdržala v Angliji in Nemčiji.

V gotici so torej pisali v Angliji, Franciji, Španiji in Nemčiji, toda vsaka od teh pisav ima svojo edinstveno karakteristično noto. Ne glede na različnost teh pisav, pa je gotico mogoče razločiti po naslednjih skupnih elementih:

- debele navpične črte
- črte so lomljene
- vodoravne črte skoraj popolnoma izginejo
- na prvi pogled se zdi, da je tekst iz samih debelih navpičnih črt

Inicialke v gotici, po svoji obliki izhajajo iz Unciale. Te so bile bogato ornamentirane in večinoma opremljene s figuralno risbo.

V Italiji je zaton gotice povzročila RENESANSA.

gotica

HUMANISTIČNA MINUSKULA

V 15. Stoletju se je v Italiji razvila HUMANISTIČNA MINUSKULA (tudi; rotunda, antika nova- littera antiqua..), ki se je zgledovala po karolini 12. Stoletja. Kaligrafija je tako doživela preporod v srednjem veku. V tedanjem navdušenju za antiko (15.stol) je moralo biti vse grško in rimsko (stavbarstvo, jezik, pisava, kiparstvo, slikarstvo in celo način življenja..) Tako so se začeli zanimati tudi za antična besedila, ki so jih srečevali v prepisih, nastalih v času od 8.-12. Stoletja. Ta besedila so bila pisana v karolinški minuskuli, zato so mislili, da je tudi ta pisava antičnega izvora. Kot velike črke so uporabljali antično kvadratiko, ki se je ohranjala vsa stoletja kot pisava za INICIALKE- začetnice.

Inicialki P in D

Humanistično minuskulo so uporabljali kot knjižno pisavo, za listine, pisma... Kaligrafija je cvetela vse do iznajdbe tiska- (Guttenberg 1450). Razvoj se je tako obrnil v oblikovanje pisav za vsakdanje potrebe.

HUMANISTIČNA KURZIVA-ITALIKA

Humanistična kurziva- ITALIKA (kar pomeni poševno), v tem stoletju doživlja ponovno renesanso. Vzporedno s humanistično minuskulo se je razvijala humanistična kurziva (italika), ki se od knjižne razlikuje po nagnjenosti črk. Oblikovno dovršenost je dosegla v 16. Stoletju. Pisava Italika je lahko prepoznavna po njenih ozkih in širokih elementih, je preprosta in berljiva. Čeprav je njen stil preprost, potrebuje veliko vaje, dopušča pa tudi ustvarjalnost posameznika.

TISKARSTVO

V začetku 15. stoletja so besedilo in slike začeli vrezovati v les in tako so nastale »knjige lesorezov« . Ko je Guttenberg iznašel tisk s premičnimi črkami (Kitajci so jih poznali že v 11. stoletju), je bilo tiskarstvo le podaljšek pisave na roko. Tiskana knjiga je morala biti enako dobro zasnovana in izdelana kot druge rokopisne knjige. V tem se kaže veličina Guttenbergove Biblije, ki jo je natisnil leta 1450. Predvsem pa je doumel pomen in moč papirja.

Kaligrafija je spet oživela v 19. stoletju in je še danes spoštovana kot umetnost, ki jo obvladajo le redki posamezniki.

Meni osebno se zdi kaligrafija izredno lepa umetnost. Zelo prefinjena in natančna. Zdi se mi da je zelo pomemben del zgodovine in tudi današnjih časov. V zgodovini so z njo zapisovali misli, dogodke in drugo. Meni osebno najlepša pisava je gotica, saj z le nekaj ravnim črtam dobiš prečudovito oblikovano črko. Tudi sama se zadnje čase ukvarjam s kaligrafijo in sicer prav z gotico teksturo. In moram reči da kljub temu da izgleda enostavna je treba kar dosti vaje da črko izrišeš pravilno in estetsko.

In kaj je lahko lepšega, kot lepo napisana misel ki jo napišeš sam, s pomočjo te prečudovite umetnosti.

Viri:

Knjiga: Rose Folsom - The calligraphers' dictionary

Internet: <http://en.wikipedia.org/wiki/Calligraphy>